

MALİ BİLANÇO HAZIRLAMA POLİTİKALARI

Dr. Joachim Behrendt*
Arş. Gör. E. Şule Gökşenli*

1. Giriş

Gelir ve kurumlar vergileri, bir işletme için en önemli vergilerdendir. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi, mali bilançonun yardımıyla bulunan kara bağlıdır. Kar ne kadar yüksek olursa, cari dönemde ödenecek olan gelir vergisi ve kurumlar vergisi de o kadar yüksek olur¹. Bir işletmeci, yıllık mali bilançosunu hazırlarken iki sorunun cevabı önem taşımaktadır:

-Yıllık kar ve buna bağlı olarak yıllık vergi nasıl etkilenmelidir?

-Vergi yükünün asgari hale getirebilmesi için neler yapılmalıdır²?

Burada işletme vergiciliğinin üstlendiği görev, hedefe en uygun biçimde ulaşabilmek için vergiye tabi olayları yönlendirmektir. *Mali bilanço politikasının* izlenmesindeki amaç ise yukardaki iki soruya cevap verebilmektir³.

Mali bilanço politikasının araçları olarak vergiye tabi olan müteşebbisleri yönlendirmek ve seçimlik haklarının kullanılması ağırlık kazanmaktadır⁴. İşletmeciler, vergi yükünü en aza indirmeye çalışmaktadırlar. Bir işletmecinin bir makineyi satın almak veya kiralamak gibi iki alternatifini olabilir. Böylece yıllık amortisman oranları ve makina satın alınırken yapılan harcamalar veya yıllık kira bedeli, vergiye tabi gider olarak gösterilebilmektedir⁵. Ancak işletmeci, vergi bilançosu hazırlanmadan önce makina konusunda kararını vermelidir. İşletmeci, geleceğe dönük tedbirler aldığı için vergiye tabi olanlarının, bilançonun hazırlanışı sırasında direk olarak bir bağlantısı bulunmamaktadır. Bu durumdan sadece vergi kazancı

değil, aynı zamanda başka parametreler de etkilenmektedir.

Örnek olarak her iki alternatifin nakit akışı, kredi miktarı, vb. durumlar gösterilmektedir.

Mali bilançonun araçlarından biri olan *seçimlik haklarının kullanılmasında* buna benzer bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Vergi haklarının ne zaman ve nasıl kullanılacağı kararı, mali bilançonun hazırlandığı dönemde verilmektedir⁶. Dolayısıyla seçimlik hakları kullanılırken geçmişe dönük tedbirler alınmaktadır. Vergisel tercihler kullanılırken sadece vergi kazancı ve vergi ödemeleri önemlidir, diğer işletme büyüklükleri ise dikkate alınmamaktadır⁷. Bu gruptaki araçlara örnek olarak amortisman hesaplama yönteminin seçimi, maloluş kapsamının belirlenmesi veya stok değerlendirilmede LİFO veya ortalama fiyat metodunun kullanılması gösterilmektedir⁸.

Bu yazının amacı, olayları sadece vergi çerçevesinde ele almak ve Türkiye'deki mali bilanço politikası hakkında temel fikirleri belirtmektir. Bunun için bundan sonraki açıklamalar "*Bir işletmeci, vergide seçimlik haklarını kullanarak ve enflasyonu da dikkate alarak vergi kazancını nasıl etkilemeli ki işletmenin vergi yükü en aza indirilebilsin?*" şeklinde ele alınacaktır.

2. Nominal Değerli Mali Bilanço Politikası

Bu konuyu açıklığa kavuşturabilmek için bir örnekten hareket edilmiştir: t. zamanında kurulmuş olan bir işletmenin faaliyete geçebilmesi için 60 milyon TL tutarında makina satın alınmıştır. Gelecek 4 yıl içerisinde 165 milyon TL tutarında satış geliri hedeflenmiştir. Amortisman dışında üretim için 75 milyon TL ödeme gerektiren giderler oluşmuştur. İşletme, satın aldığı makina için -vergi mevzuatı tarafından da kabul edilmiş olan- amortisman hesaplama yöntemlerinden

* M.Ü.,İİBF, Almanca İşletme Bölümü

¹ Rose, Betriebswirtschaftliche Steuerlehre, 2. Baskı, Wiesbaden 1990, Sayfa 289

² Wöhe, Bilanzierung und Bilanzpolitik, 8. Baskı, München 1992, Sayfa 705

³ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, Hamburg 1984, Sayfa 294 ve sonraki sayfalar

⁴ Corsten/Reiss, Betriebswirtschaftslehre, München/Wien 1994, Sayfa 589; Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., Sayfa 291

⁵ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., Sayfa 296

⁶ Ancak bunun geçerli olabilmesi için bilançonun sürekliliği önemlidir. Seçimlik haklarının kullanılması, her yıl keyfi olarak değiştirilmemelidir.

⁷ Rose, a.g.e., Sayfa 288

⁸ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 295

birini seçebilmektedir⁹. Bunun için de ya normal amortisman yöntemi seçilerek yıllık % 25 ini (yani 15 milyon TL) muhasebeleştirilecek ya da azalan amortisman tutarları yöntemini seçerek yıllık % 50 sini ve kalan değer de 4. yılda itfa edilecektir. Azalan amortismanlar yöntemi seçildiği takdirde yıllar itibarıyla amortisman tutarları, t_1 'den t_4 'e kadar sırası ile 30 milyon, 15 milyon, 7,5 milyon ve 7,5 milyon TL olur.

Satış gelirleri, ödeme gerektiren giderler ve amortismanlar hesaplanarak kar (K) bulunmaktadır. Her iki alternatifin dönemler itibarıyla karları (K_1 'den K_4 'e kadar) ve toplam karları (K_{top}) aşağıdaki gibidir:

	Normal Amortisman (Mio.)	Azalan Bakı-yeli Amortisman (Mio.)
K_1	75	60
K_2	75	75
K_3	75	82,5
K_4	75	82,5
K_{top}	300	300

Bu örnekten, mali bilanço politikası için birtakım temel bilgiler ortaya çıkmaktadır:

1. Ödeme fazlası, her iki alternatif için de vergi öncesi 90 milyon TL (165 milyon - 75 milyon) ve bu, toplam kardan bağımsız bir şekilde oluşmaktadır. Araç olarak vergisel tercihlerin kullanılması ile mali bilanço politikası oluşturulursa, verginin nakit olarak ödenmesi dışında, nakit akımı etkilenmemektedir. Buna karşın bilançoda yer alan varlık birimlerinin veya borçların pozisyonları etkilenmektedir.
2. Seçimlik haklarının kullanılması, karların daha sonraki dönemlere ertelenmesini sağlamaktadır¹⁰. İki alternatifin birbirinden farkı ise dönemseldir; toplam karları ise aynıdır. Bunun sebebi ise bilanço ve değerlendirme yöntemlerinin farklı ele alınmasıdır; böylece gayri nakdi değerler, bilançoda yüksek değerlenmiştir. Bir işletmenin kuruluş ve kapanış döneminde gayri nakdi değerler olmadığı için bilanço ve değer-

leme yönteminin seçimine gerek kalmamaktadır.

3. Her iki alternatifte nakit akımı aynı ve işletme sahibi açısından sadece kar dağıtımını önemli¹¹ olduğu için karın düşük veya yüksek ilan edilmesi bir önem taşımamaktadır. Nakit akımı açısından kar dağıtımının, ilan edilen karla bir ilişkisi bulunmamaktadır¹².

4. Herhangi bir dönemde bilançoda gösterilen aktifler ne kadar düşük (borçlar ne kadar yüksek) olursa cari dönem karı da o kadar düşük ve gelecek dönemlerde oluşacak olan karlar da o kadar yüksek olmaktadır.

Bir işletmenin, seçimlik haklarını nasıl kullanması gerektiği henüz açıklık kazanmamıştır. Uygulamada işletmelerin amaçları, her bir dönemde oluşan karlarını mümkün olduğu kadar düşük göstermektir. Bu sebepten dolayı normal amortisman yerine azalan bakı-yeli amortisman yöntemi seçilmektedir¹³. Bu tercih sonucunda 1. dönemde, normal amortismanla göre daha az kar sebebiyle daha düşük vergi ödenmektedir. Ancak 3. ve 4. dönemlerde daha yüksek kar sebebiyle daha fazla vergi ödenmektedir. Uygulamada algılandığı gibi vergi tasarrufu sözkonusu değildir. Vergi ödemeleri, sadece daha sonraki dönemlere ertelenmektedir.

Ancak dönem karlarının ertelenmesi ile birtakım avantajlar doğmaktadır: Ödenmeyen vergi sebebiyle işletmenin nakit akışında bir azalma meydana gelmemektedir. Bu etkiye "*Nakit (Likit) Etkisi*" denilmektedir¹⁴. Vergisel tercihlerin kullanılması yoluyla ertelenen vergiler, işletmenin kendi bünyesinde veya piyasada faize yatırılmaktadır. Bu etkiye de "*Faiz Etkisi*" denilmektedir¹⁵.

Vergide seçimlik haklarının kullanılması yoluyla kar, her dönemde mümkün olduğu kadar düşük gösterilirse işletme, hem faiz, hem

⁹ 7.7. 1994 yılına kadar geçerli olan vergi mevzuatı esas alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Güncel amortisman şartları zorlaştırılmıştır. Kullanım süresi genelde 5 yıla çıkarılmış ve amortisman oranları, normal amortismanında % 20'e ve azalan bakı-yeli amortismanında % 40'a düşürülmüştür.

¹⁰ Wöhe, a.g.e., S. 705

¹¹ Coenenberg, Jahresabschluss und Jahresabschlussanalyse, 13. Baskı, Landsberg 1992, S. 735; Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 293

¹² Şirket anlaşmasında hisse sahiplerine yapılan kar dağıtımı, o yılın karının çözülmesiyle bu durum geçerli olmaktadır. Bazı işletmelerde, özellikle sermaye şirketlerinde, daha önceki yıllarda elde edilen karlar, yedek akçe olarak ayrıldığı zaman bu ilke geçerli olmaktadır.

¹³ Rose, a.g.e., S. 290

¹⁴ Wöhe, a.g.e., S. 705

¹⁵ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 295

de nakit etkisinden tam olarak yararlanmış olmaktadır.

İşletme, kendisini feshetmeden önce vergi mevzuatı tarafından kendine yeterli vergisel tercihler sunulursa faiz etkisinden tümüyle yararlanabilmek için toplam karlarını son döneme erteleyerek vergilendirmektedir. Bu seçenek, adi ve şahıs şirketlerinde de olumsuz etki yaratmaktadır, çünkü gelir vergisinde basamaklı vergilendirmeye (progresyon) tabi oldukları için karlarını son döneme erteledikleri zaman daha fazla vergi ödemek zorunda kalmaktadırlar. Bu olumsuz etkiye "Basamaklı Vergilendirme (Progresyon) Etkisi" denilmektedir¹⁶. Günümüzde Türkiye'de uygulanan gelir vergisi oranları: 75 milyon TL na kadar % 25, 75-150 milyon TL arasında % 30 dur. Tekrar örneğe dönüldüğü zaman gelir vergisi ödemeleri aşağıdaki gibi olur:

	Normal Amortisman		Azalan Bakiyeli Amortisman	
	Kar (Mio.)	Vergi (Mio.)	Kar (Mio.)	Vergi (Mio.)
t ₁	75	18,75	60	15
t ₂	75	18,75	75	18,75
t ₃	75	18,75	82,5	21
t ₄	75	18,75	82,5	21
Toplam	300	75	300	75,75

İşletme, azalan bakiyeler amortismanını seçerek faiz ve nakit etkisinden tümüyle yararlandığı zaman 75 milyon TL yerine 75,75 milyon TL; yani basamaklı vergilendirmenin etkisi ile 0,75 milyon TL daha fazla vergi ödemektedir. Faiz ve basamaklı vergilendirme (Progresyon) etkisi, karşılıklı etkileşim içindedirler ve mali bilanço politikası için belirli bir strateji oluşturulurken birbirlerine ters düşmemeleri gerekmektedir¹⁷. Faiz etkisinden optimal bir şekilde yararlanabilmek için karları, daha sonraki dönemlere, mümkünse son döneme ertelemek gerekmektedir. Basamaklı vergilendirmenin (Progresyon) olumsuz etkisinden kaçınmak için karları, dönemlere eşit olarak dağıtmak gerekmektedir¹⁸. İşletme, bu

¹⁶ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 295

¹⁷ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 295

¹⁸ Vogt, Bilanztaktik, 3. Baskı, Heidelberg 1953

iki etkiyi gözönüne alarak nasıl bir mali bilanço politikası izlemelidir?

Sermaye şirketleri ve en üst vergi basamağında bulunan şahıs şirketleri için bu sorunun cevabı oldukça basittir. Basamaklı vergilendirme (Progresyon) etkisi olmadığı için karlar, daha sonraki dönemlere ertelenerek faiz ve nakit etkisi, en etkin şekilde kullanılmaktadır. Likiti sınırlı olan işletmeler için de bir sorun bulunmamaktadır. Bu işletmeler, varlıklarını sürdürebilmeleri için nakite ihtiyacı olduğundan en az vergi ödeme politikasını izleme yerine likit elde etme politikası ağırlık kazanmaktadır. Optimal bir mali bilanço politikasını izlemek için karlarını ve dolayısıyla vergi ödemelerini ertelemektedirler.

Adi şirketler ve likiti sınırlı olmaması sebebiyle vergilendirmede en üst basamakta bulunmayan şahıs şirketleri için bu sorunun cevabı oldukça zordur. Faiz ve progresyon etkisini dikkate alarak vergi yükünü en aza indirmek

gerekmektedir. Genelde işletme vergiciliğinin kullandığı yöntem, her iki etkiyi de gözönüne alarak verginin bugünkü değerini minimize etmektir¹⁹. Her bir döneme ait vergi ödemelerinin, belirli bir faiz oranı (işletme, tasarruf ettiği vergiyi bu oran üzerinden faize yatırabilir) üzerinden bugünkü değeri hesaplanmakta ve vergi ödemelerinin toplamı ile verginin bugünkü değerleri toplamı karşılaştırılmaktadır. Verginin bugünkü değeri ne kadar düşük olursa, işletmenin toplam vergi yükü de o kadar düşük olmaktadır. Vergi ödemeleri hesaplanırken progresyon etkisi de gözönüne alınmaktadır. Faiz etkisi, hesaplanan faiz oranı ile gözükmekte ve bugünkü değeri gittikçe azalmaktadır²⁰.

Örnekte her iki alternatif için hesaplanan verginin bugünkü değeri (t dönemindeki vergi ödemesi S_t; t₀ baz alınarak hesaplanan verginin bugünkü değeri S₀; İşletmenin izlediği faiz oranı i):

¹⁹ Marettok, Entscheidungsmodell der betrieblichen Steuerbilanzpolitik unter Berücksichtigung ihrer Stellung im System der Unternehmenspolitik, Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis 1970, S. 7; Marettok, Steuerbilanz- und Unternehmenspolitik, Freiburg 1971, Wöhe, a.g.e., S. 707

²⁰ Her yıl sonunda ödenmesi gereken değil gerçekte ödenen vergiler değerlendirilmelidir. Bu burada gözönünde bulundurulmamaktadır.

$$S_0 = \frac{S_1}{(1+i)^1} + \frac{S_2}{(1+i)^2} + \frac{S_3}{(1+i)^3} + \frac{S_4}{(1+i)^4} =$$

$$= \sum_{t=1}^4 S_t \cdot (1+i)^{-t}$$

Enflasyonun olmadığı bir ortamda faizin fırsat maliyeti % 5 ve % 10 olduğu zaman verginin bugünkü değeri:

	Normal Amortisman (Mio.)			Azalan Bakiyeli Amortisman (Mio.)		
	S_t	$i = \% 5$ iken S_t	$i = \% 10$ iken S_t	S_t	$i = \% 5$ iken S_t	$i = \% 10$ iken S_t
t_1	18,75	17,86	17,05	15	14,29	13,64
t_2	18,75	17,01	15,50	18,75	17,01	15,50
t_3	18,75	16,20	14,09	21	18,14	15,78
t_4	18,75	15,43	12,81	21	17,28	14,34
Toplam	75	66,50	59,45	75,75	66,72	59,26

Faiz oranı % 5 alındığı zaman normal amortisman tercih edilmektedir; çünkü azalan bakiyeli amortismanında verginin bugünkü değeri 66,72 milyon TL iken normal amortismanında verginin bugünkü değeri 66,50 milyon TL dir. Ancak faiz oranı % 10 olduğu zaman verginin bugünkü değeri normal amortismanında 59,45 milyon TL iken azalan bakiyeli amortisman da 59,26 milyon TL olduğu için azalan bakiyeli amortisman tercih edilmektedir. Faiz oranı % 5 olduğu zaman faizin olumlu etkisinden yararlanabilmek yerine progresyonun olumsuz etkisini ortadan kaldırmak önem kazanmaktadır. Ancak faiz oranının yükselmesiyle, yani % 10 'a çıkmasıyla faiz etkisi önem kazanmaktadır.

Adi ve şahıs şirketleri, verginin bugünkü değerini en aza indirmeye çalışarak her dönem aynı bir mali bilanço politikası izlenmelidir. Bu şirketler için bir sorun daha mevcuttur: Bugünkü net değer hesaplama yöntemi, verginin bugünkü değerini en aza indirmek için yapılan hesaplamalarda birtakım zorluklara yol açmaktadır²¹. Bugünkü net değer hesaplanırken gelecek dönemler için kesin değerler verilmektedir. Ancak gerçek hayatta faiz ve vergi oranları ve gelir-giderler değişebilmektedir. Bunun yanında faiz oranlarını sabit ve borç - alacak faiz oranlarının aynı kabul edilmesi, bu yöntemin kullanım alanını sınırlandırmaktadır.

İşletme, değişken faiz oranları sebebiyle ödeme fazlasını ya piyasada ya da kendi bünyesinde faize yatırabilmektedir. Borç - alacak faiz oranları aynı kabul edildiği takdirde ara dönemlerdeki faiz ödemeleri, birtakım yanlış sonuçlara yol açabilmektedir. Bu yöntemin sınırlı kullanım alanı sebebiyle pratikte geçerli olan "Her dönemde en az vergi ödeme" ilkesi tercih edilmektedir.

3. Reel Değerli Mali Bilanço Politikası

Enflasyon denilince iki durum birbirinden ayırtedilmelidir. Birincisi enflasyon etkisidir: Fiyat artışları, aynı dönemlerde ve oranlarda gerçekleşmektedir. İkincisinde ise fiyat artışları, ekonomide farklı dönemlerde ve oranlarda gerçekleşmektedir. Bu durumda, görelî fiyatların değişmesi sebebiyle enflasyon ortaya çıktığı için salt enflasyon sorunu bulunmamaktadır. Bu araştırmada enflasyon etkisi önem taşıdığı için esas alınmaktadır. Bütün dönemlerde fiyat artış oranları sabit varsayılmakta²² ve enflasyon oranı % 65 kabul

²¹ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 305

²² Fiyat artışlarının etkisi, dönem sonunda ortaya çıkmaktadır. Enflasyon etkisini daha ayrıntılı ele almak için daha önceki dönemlerdeki enflasyon oranlarını hesaplamak da mümkündür.

edilmektedir²³. Mali bilanço politikasını izlemek için enflasyonu yukarıdaki şartlar altında aşağıda belirtilen düzeyde dikkate almak gerekmektedir²⁴:

1. Enflasyon sebebiyle ödeme gerektiren gelir - giderler ve ödeme fazlası, enflasyon oranında artmaktadır. Yıllık fiyat artışlarına p denilirse ödeme fazlası ÖF, t döneminde sabit olarak $\text{ÖF} \cdot (1+p)^t$ kadar artmaktadır.

2. Enflasyon etkisini ortadan kaldırmak ve dolayısıyla gizli progresyon etkisinden kaçınmak için matrahın sınırları, bundan sonra başlayan basamaklı vergilendirme (Progresyon) sınırına uyarlanmaktadır. Bu yazıda matrah sınırının, enflasyon oranı kadar artırıldığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla progresyonda alt sınır olan % 25, enflasyon oranı (yani % 65) kadar arttığı varsayılmaktadır²⁵.

3. Enflasyon sebebiyle piyasadaki faiz oranları ve faizin fırsat maliyeti başaşağı olmaktadır.

İktisat teorisinde, beklenen enflasyon oranının, faiz oranlarını nasıl başaşağı ettiği oldukça tartışma yaratmaktadır²⁶. Enflasyonist

²³ Son beş yılın (1989'dan 1993'e kadar) enflasyon oranları: % 63,27; % 60,3; % 66; % 70,1 ve % 66,1. Ortalaması ise % 65,15. Kaynak: *Capital* - Infocard, Eylül 1994

²⁴ Bu çalışmada vergide seçimli haklarının kullanılması esas alınmaktadır. Amortismanları hesaplama yöntemi sadece bu haklardan birisidir. Enflasyonu dikkate alarak oluşturulacak 4. alan ise yeniden değerlendirme fonunun oluşumunda opsiyonun kullanılmasıdır. Daha sonraki yazılarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

²⁵ Bu uyarılama, 1986'da gerçekleştirilen vergi reformuna rağmen fiyat endeksi artışlarının altında kalmıştır. Dolayısıyla gizli progresyon etkisi devam etmektedir. 1987'den 1992 yılına kadar gelirler için vergi matrahı, 3 milyondan 20 milyona, yani % 567 artmıştır. Geçinlik maliyetlerin fiyat endeksi ise % 1183 kadar artmıştır. Kaynak: *OECD*, Türkiye, Paris 1992; S. 66; *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Üç Aylık Bülten, Ankara, Nisan - Haziran 1993, S. 61

²⁶ Bu konudaki tartışmalar hakkında şu kaynaklardan ayrıntılı bilgi edinilebilir: *Balzer*, Finanzielle Unternehmenspolitik bei Geldentwertung, Schriftenreihe des Instituts für Geld- und Finanzwirtschaft, Wiesbaden 1980, S. 50 ve sonraki sayfalar; *Thiemer*, Der Zusammenhang zwischen Realzins und Inflationserwartung, Bergisch Gladbach 1987, *Gebauer*, Realzins,

ortamlarda faiz oranı, "Geliştirilmiş Fisher Hipotezi" kullanılarak hesaplanmaktadır. Borçlu ve alacaklının enflasyondan etkilendiği varsayılmakta ve reel faiz, her iki taraf için değişmemektedir. Bu varsayımlar gözönünde bulundurularak nominal faiz oranı, şu formül yardımıyla hesaplanmaktadır (i_n = Nominal faiz oranı; i_0 = Reel faiz oranı; p = Fiyat artış oranı)²⁷:

$$i_n = i_0 + p + i_0 \cdot p$$

Enflasyondan önce reel faiz oranı $i_0 = \% 5$ ve enflasyon oranı $p = \% 65$ iken nominal faiz oranının $i_n = \% 73,25$ olması enflasyon sonrası reel faiz oranının % 5 olmasını sağlamaktadır²⁸. İşletmede, hedeflenen alacaklardan doğan faiz gelirleri ile ödenen borç faiz giderleri, gelir ve kurumlar vergisine tabidir. Enflasyon ve faiz oranı vergilendirildiği için verginin bugünkü değerini en aza indirmek için kullanılacak olan vergi sonrası net faiz oranının bu vergilendirilmeden arındırılmış olması gerekmektedir. Net faiz oranını hesaplamak için şu formül kullanılmaktadır (i: Vergi sonrası net faiz oranı; s: Vergi oranı):

$$i_s = i_n \cdot (1-s) = (i_0 + p + i_0 \cdot p) \cdot (1-s)$$

Enflasyon dikkate alınmadan vergi öncesi reel faiz oranı $i_0 = \% 5$; enflasyon oranı $p = \% 65$ ve vergi oranı $s = \% 25$ olduğu zaman enflasyon etkisi de gözönüne alınarak net faiz oranı $i_s = \% 54,9375$ bulunmaktadır. Enflasyonist ortamda vergilendirilen faiz oranı, vergi sonrası reel faiz oranını koruyamamaktadır²⁹. Enflasyon olmadığı zaman reel faiz oranı % 5 ve vergi oranı % 25 iken net faizlendirme % 3,75; yani 100 TL, bir yıl sonra 103,75 TL olmaktadır. Enflasyonist ortamda hesaplanmış olan 154,9375 TL'nin bugünkü değeri 93,90 TL olmaktadır. Bu durumda net faizlendirme negatif olmaktadır ($i_s = - \% 6,1$). Bunun sebebi ise nominal karnı vergilendirilmesidir. Alacaklı ve

Inflation und Kapitalzins, Berlin/Heidelberg /New York 1982

²⁷ Basitleştirilmiş ve geliştirilmiş Fisher hipotezi için bak: *Schneider*, Investition, Finanzierung und Besteuerung, 6. Baskı, Wiesbaden 1989, S. 308 ve sonraki sayfalar

²⁸ 100 TL, faize (% 73,25) yatırıldığı zaman bir yıl sonra 173,25 TL olmaktadır. Bu değer, dönem başındaki satın alma gücüne aktarırsa, yani enflasyon oranı % 65 alırsa bugünkü değeri 105 TL olarak hesaplanmaktadır.

²⁹ *Schneider*, a.g.e., Sayfa 310 ve sonraki sayfalar

borçlu zarara uğradığı taktirde bu durum önem kazanmaktadır. Vergi bilançosu politikası için alternatif faiz oranını hesaplamak için piyasada geçerli olan faiz oranını (1-s) ile çarpmak gerekmektedir. Böylece vergi sonrası faiz oranı hesaplanmış olmaktadır.

Faizin vergilendirilmesi gözönüne alınarak mali bilanço politikası oluşturulurken bugünkü net değer metodu burada da yetersiz kalmaktadır. Verginin bugünkü değerini hesaplayabilmek için faiz oranını bilmek gerekmektedir. Böylece yıllık vergi borcu da hesaplanabilmektedir. Alternatif faiz oranını, vergi sonrası nominal faiz oranı olarak hesaplamak için her bir döneme ait vergi oranı önceden saptanmaktadır. Bu metod, vergi oranı sabit olduğu müddetçe, yani progresyon etkisi sözkonusu olmadığı zaman geçerli olmaktadır. Ancak progresyon etkisi sözkonusu olduğu zaman vergi oranı sabit olmamaktadır. Bu sebepten dolayı bu metodun kullanılmasının bir anlamı kalmamaktadır³⁰. İşletme, verginin bugünkü değerini hesaplayabilmek için hem progresyon oranlarını önceden tesbit etmek, hem de progresyon etkisinden kaçınmak zorundadır. İşletme vergiciliği, bu ikilimi ortadan kaldırmak için amaç olarak, verginin bugünkü değerini en aza indirmek değil, faiz gelir ve faiz giderlerini dikkate alarak ve vergileri mümkün olduğu kadar erteleyerek işletme karını maksimize etmeyi önermektedir³¹. Bu yolla her dönem değişen faiz oranları ve borç alacak faiz oranları da dikkate alınmaktadır.

Türkiye gibi enflasyonist ülkelerde optimal mali bilanço politikasını oluşturmak için bugünkü net değer metodunu kullanmak yeterli olmaktadır. Vergi sonrası faiz oranı oldukça düşük ve vergi oranı yüksek olduğu zaman faiz etkisi, en düşük değerini almaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de vergi oranının alt sınırı % 55 olmaktadır³². Piyasalarda kabul edilen faiz oranları, fiyat artışlarına tam uyum sağladığı ve geliştirilmiş Fisher hipotezinin kabul edildiği

varsayılmaktadır. Örnekte olduğu gibi enflasyonun olmadığı ortamda reel faiz oranı % 5 ve % 10 iken enflasyonist ortamda (yıllık enflasyon % 65) nominal faiz oranı, $i_s = (i_0 + p + p \cdot i_0) \cdot (1-s)$ formülü kullanılarak % 32,96 ve % 36,67 olarak hesaplanmaktadır.

Daha önce elde edilmiş olan düşüncelerin ışığı altında oluşturulmuş olan değerler yardımıyla enflasyonist ortamda verginin bugünkü değeri hesaplanabilmektedir. Bunun için de ek bilgilere ihtiyacımız vardır: t döneminde vergi oranının alt sınırı % 25 iken matrah (Mat.) ve t döneminde amortisman (Amort.) kullanılarak hesaplama aşağıda gösterilmektedir:

³⁰ Dedner/Günther/Rünger, Die Berücksichtigung der Planungsabhaengigkeit von Nettozinssatz und Steuerbilanzgewinn bei der Ertragsteuerplanung, Zeitschrift für Betriebswirtschaft 1980, S. 164 ve devamı Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S. 307

³¹ Haberstock, Steuerbilanz und Vermögensaufstellung, a.g.e., S.308

³² Yıllık geliri 2.400.000 TL 'yi aşanlar için geçerlidir.

	Normal Amortisman (Mio.)						$i_s = \%$ 32,96 iken S_0	$i_s = \%$ 36,67 iken S_0
	ÖF_t	Amort _t	K_t	Mat _t	S_t			
t_1	148,5	15	133,5	123,75	33,86	25,47	24,78	
t_2	245,02	15	230,02	204,19	58,80	33,26	31,48	
t_3	404,29	15	389,29	336,91	99,94	42,52	39,15	
t_4	667,08	15	652,08	555,90	167,83	53,70	48,10	
Toplam		60				154,95	143,51	

	Azalan Bakiyeli Amortisman (Mio.)						$i_s = \%$ 32,96 iken S_0	$i_s = \%$ 36,67 iken S_0
	ÖF_t	Amort _t	K_t	Mat _t	S_t			
t_1	148,5	30	118,5	123,75	29,62	22,28	21,67	
t_2	245,02	15	230,02	204,19	58,80	33,26	31,48	
t_3	404,29	7,5	396,79	336,91	102,19	43,48	40,03	
t_4	667,08	7,5	659,58	555,90	170,08	54,42	48,75	
Toplam		60				54,4254,42	48,75	

Her iki tablo incelendiği zaman enflasyonun, izlenecek mali bilanço politikası üzerine etkileri görülmektedir:

1. Progresyon etkisi, sadece azalan bakiyeli amortisman yöntemi uygulandığı zaman ortaya çıkmamaktadır. Karlar (K_t), enflasyona uyarlanmış vergi matrahını aştığı için progresyon etkisi, her yıl hem normal, hem de azalan bakiyeli amortisman yönteminde ortaya çıkmaktadır. Azalan bakiyeli amortisman uygulandığı zaman sadece ilk yıl progresyon etkisinden sakınılmaktadır.

Vergi matrahı sınırına uyarlamaya rağmen progresyon etkisini ortadan kaldırmak yeterli değildir. Böylece - normal amortisman yönteminde olduğu gibi - vergiler dönemlere eşit dağıtılabilir bile vergide seçimlik haklarının kullanılması faydalı olmamaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak için vergide seçimlik haklarının da (örneğin amortisman) enflasyona endekslenmesi gerekmektedir. Bu uyarlama sonucunda vergi matrahı ile karlar, birbirine eşit olmaktadır. Bu uyarlanma olmadığı müddetçe karlar, matrahadan daha yüksek olmakta ve progresyon etkisi ortaya çıkmaktadır. Vergi mevzuatı, nominal değer yöntemini ilke edindiği için vergiler, dönemlere eşit olarak dağıtılabilir bile enflasyon sebebiyle progresyon etkisi artmaktadır³³. Progresyon etkisinden sakınmak

için karların eşit olarak dönemlere dağıtılmasının bir anlamı kalmamaktadır.

2. Verginin bugünkü değerini hesaplayarak daha az vergi ödeme yerine zamanla çok daha fazla vergi ödenmektedir. Teorik açıdan enflasyon sebebiyle sürekli artan vergilerin bugünkü değerini hesaplayarak enflasyon etkisinden kaçınılmaktadır. Böylece enflasyonun, vergi ödemeleri ve faiz üzerindeki etkileri de ortadan kalkmaktadır. Örneğimizde ise bu durum geçerli değildir; çünkü enflasyonu karşılamak için faiz oranının belirli bir kısmı vergilendirilmektedir. Dolayısıyla reel faiz oranı - % 6,1 olmaktadır. Enflasyon etkisini ortadan kaldırmak için faiz oranı daha yüksek olmaktadır³⁴. Ancak gerçek hayatta enflasyon etkisini tamamıyla ortadan kaldırmak mümkün olmamaktadır³⁵. İşletmeler, faiz ve enflasyon etkisini dikkate almış olsalar bile gelecek dönemlerde elde edecekleri karlar sebebiyle daha fazla vergi ödemektedirler. Optimal mali bilanço politikasını izlemek için işletmeler,

³⁴ $i_s = (i_0 + p + p \cdot i_0) \cdot (1-s)$ yerine vergilendiren faiz oranı $i_s = (i_0 + p \cdot i_0) \cdot (1-s) + p$ olmalıdır. Böylece nominal faiz oranı $i_n = i_0 + p + p \cdot i_0 \cdot (1-s)^{-1}$ kadar artmalıdır. Vergi ve enflasyon öncesi reel faiz oranı % 5, enflasyon oranı % 65 ve vergi oranı % 55 iken enflasyon etkisinden korunabilmek için piyasa faiz oranı % 152,7'ye çıkması gerekmektedir.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, a.g.e., S. 65

³³ Bu sonuç, yeniden değerlendirme fonu için geçerli değildir.

J.BEHRENT-Ş.GÖKŞENLİ

vergilerini mümkün olduğu kadar erken ödemelidirler.

3. Mali bilanço politikası, sadece seçimlik hakların kullanılmasıyla sınırlı ise 2'deki optimal politika geçerliliğini yitirmektedir. Seçimlik hakları kullanıldığı takdirde karlar, reel değil, nominal değeriyle diğer dönemlere ertelenmektedir. Giderler, nominal değerleriyle diğer dönemlere ertelendiği takdirde reel değerleriyle ele alınmakta ve ilerki dönemlerde de daha az vergi oluşmaktadır.

Enflasyon sebebiyle şişirilen faiz oranı, faiz etkisini meydana getirmektedir. Reel faiz oranı % 5, enflasyon oranı % 65 ve vergi oranının alt sınırı % 55 iken faiz etkisi o kadar güçlü ki diğer alternatifler dikkate alınmamaktadır. Bu durumda azalan bakiyeli amortisman yöntemi tercih edilmektedir.

Adi ve likit sınırı bulunmayan ve progresyon etkisini gözönüne almak zorunda kalan şirketler için oluşturulacak mali bilanço politikası, bu sebepten dolayı sermaye şirketlerindeki gibi kolay oluşturulmaktadır. Vergisel tercihler kullanıldığı takdirde optimal strateji, vergi kazançlarını mümkün olduğu kadar gelecek dönemlere ertelemektir. İşletmecilik ilkeleri açısından da en uygun neticeye ulaşılmaktadır. Vergiye tabi olayları şekillendirme alternatifi tercih edilirse optimal sonuca ulaşmak için tam tersi uygulanmaktadır. Türkiye'deki işletmeler, geçmişe dönük olarak optimal mali bilanço oluşturmaya çalışmaktadırlar. İşletmeler, yüksek enflasyona karşı zaten savaşmaktadırlar. Buna karşın optimal bir mali bilanço için birtakım karmaşık hesaplara girmelerine gerek yoktur. Bu da onlar için bir tesellidir.